

علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره بیست و یکم، شماره دوازدهم، اسفند ماه ۹۸

ارزیابی و تحلیل وضعیت صنعت طبیعت گردی پارک‌های شهری و ارائه برنامه‌ی راهبردی با کمک ماتریس SWOT (مطالعه موردی پارک خورشید مشهد)

محمدحسین جهانگیر^{*۱}

mh.jahangir@ut.ac.ir

محمد فکور^۲

تاریخ پذیرش: ۹۶/۵/۲۵

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۸/۱۷

چکیده

زمینه و هدف: در چند دهه اخیر صنعت طبیعت گردی در جوامع جایگاه ویژه‌ای داشته و از نظر زیست محیطی، توسعه پایدار و درآمدهای ریالی برای منطقه رشد قابل توجهی داشته است. در این مقاله پارک جنگلی خورشید به دلیل برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی و بکر و از طرفی به دلیل مرتفع بودن منطقه از هوای پاک و نمای زیبای شهر مشهد در شب، از توان بالایی برای جذب گردشگر برخوردار می‌باشد. با توجه به وسعت زیاد و محیط مناسب این منطقه دارای بازدید کنندگان محلی و گردشگری زیادی مانند کوه نوردان در ایام مختلف سال است.

روش بررسی: هدف از انجام این مقاله بررسی وضعیت موجود صنعت گردشگری و طبیعت گردی منطقه از جهات مختلف (نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) می‌باشد، تا با ایجاد راهکاری بتوان وضعیت موجود را بهبود بخشید. مطالعات صورت گرفته در این مقاله بر اساس روش تحلیل ماتریس SWOT^۳ و فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP صورت پذیرفته است.

یافته‌ها: با توجه به جمع نمرات حاصل از جمع نهایی عوامل داخلی مشاهده شد که وزن نقاط قوت (با وزن نهایی ۳/۹۶) بیش‌تر از نقاط ضعف حاصل گردیده است، که این امر نشان می‌دهد که نقاط قوت پارک از نقاط ضعف آن بیش‌تر بوده و همچنین فرصت‌های موجود از تهدیدات آن بیش‌تر بوده که با استفاده از فرصت‌ها و قوت‌های موجود می‌توان در جهت بهتر شدن اوضاع کنونی پارک کوشید تا رضایت‌مندی گردشگران را بیش از پیش فراهم نمود.

۱- استادیار گروه انرژی‌های نو و محیط زیست، دانشکده علوم و فنون نوین، دانشگاه تهران، تهران، ایران (* مسئول مکاتبات)

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی طبیعت، دانشکده علوم و فنون نوین دانشگاه تهران، تهران، ایران

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به محاسبات صورت گرفته و تحلیل ماتریس SWOT، در پارک خورشید نتایج نشان داد که نقاط قوت و فرصت‌ها در گسترش صنعت طبیعت‌گردی از نقاط ضعف و تهدیدها بیش‌تر بوده است. در نتیجه پارک از توان بالایی در جهت گسترش صنعت طبیعت‌گردی برخوردار است که مستلزم برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح برای جذب گردشگر و طبیعت‌گرد با توجه به برد اکولوژیکی منطقه است.

واژه‌های کلیدی: طبیعت‌گردی، پارک خورشید، شهر مشهد، ماتریس SWOT، تحلیل سلسله‌مراتبی

Evaluation and Analysis of Urban Parks and Eco-tourism Industry and Provided Strategic Plan by SWOT (Case study: Khorshid Park in Mashhad)

Mohammad Hossein Jahangir^{1*}

mh.jahangir@ut.ac.ir

Mohammad Fakur²

Accepted: 2017.08.16

Received: 2016.11.07

Abstract

Background and Purpose: In the past several decades, the ecotourism industry has a special place in the community nature and the environment, sustainable development and local revenues with significant growth. In this article, because of natural landscapes and pristine, and also because of the elevated area of clean air and a beautiful view of the city of Mashhad in the evening, the Khorshid forest park has a high potential for tourists attracting. Due to the large area and the local environment, this area has the visitors and tourists such as climbers during much of the year.

Used methods: The aim of this paper is to examine the current situation of tourism and ecotourism area from different directions (strengths, weaknesses, opportunities and threats) which has created a mechanism to improve the situation. Studies in this paper based on the SWOT matrix analysis and analytic hierarchy process AHP have been done.

Findings: According to the scores obtained from the final sum of internal factors, weights of strengths (with a final weight of 3.96) were found to be greater than the weaknesses, which indicates that the strengths of the park were greater than its weaknesses, as well as the existing opportunities, the threats are more that using the opportunities and strengths available to improve the current situation, park tried to provide the satisfaction of tourists more than ever.

Discussion and Conclusion: According to calculations made and matrix analysis of SWOT, the Khorshid forest park showed the strengths and weaknesses, opportunities and threats in the development of ecotourism are more. As a result, the park has a high potential to develop an ecotourism industry that requires planning and management to attract tourists and the nature of the ecological range of the region.

Keywords: Ecotourism, Khorshid Forest Park, Mashhad city, SWOT matrix, Analytical Hierarchy

1- Assistant Professor, Faculty of New Sciences and Technologies, University of Tehran, Tehran, Iran.

*(Corresponding Author)

2- Master of Science in Ecohydrology, Faculty of New Sciences and Technologies, University of Tehran, Tehran, Iran.

مقدمه

شهر سیستم زنده و پویایی است که پارک‌ها و فضاهای سبز، جزئی از آن هستند و به دلیل نقش مؤثر آن‌ها در کاهش تراکم شهری، ایجاد مسیرهای هدایتی، تکمیل و بهبود کارکرد تأسیسات آموزشی، فرهنگی، مسکونی و ذخیره زمین برای گسترش آینده شهر با ارزش هستند (۱). طبیعت گردان به دلیل دل‌بستگی به طبیعت با حداقل امکانات و تجهیزات به گشت‌وگذار و تفرج در طبیعت می‌پردازند و از مواهب الهی موجود در عرصه‌های طبیعی و مناظر زیبا و متنوع و آرامش‌بخش بهره‌مند می‌گردند (۲). از آنجا که اکوتوریسم در قرن بیست و یکم بسیاری از فضاهای جغرافیایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و الگوی فضایی جدیدی را در ناحیه‌های مختلف جغرافیایی شهرها و طبیعت‌های بکر با چشم اندازه‌های زیبا پیرامون شهرها به وجود می‌آورد، نقش انسان در واقع حفظ محیط زیست فرض می‌شود. بنابراین، تفرجگاه‌های محیط طبیعی حاشیه شهرهای بزرگ به دلیل توانایی استفاده بیشتر افراد طبقه متوسط در روزهای آخر هفته، جایگاه والایی یافته است. زیرا این فضاها زمینه ساز استراحت، تمدد اعصاب، گذراندن اوقات فراغت و انجام سرگرمی محسوب می‌شوند (۳). باید متذکر شد که جاذبه‌های طبیعی هیچ‌گاه تکراری نمی‌شوند، زیرا رفتن به سفرهایی با قصد دیدار از طبیعت عمدتاً هم‌سو با اهدافی است که مهم‌ترین آن‌ها تغییر شرایط روحی، تفریح، استراحت، رفع خستگی، کسب آرامش فکری و روحی و تجدید قوا برای کار مجدد است و نباید فراموش کرد که کار و فراغت همیشه با یکدیگر مرتبط است (۴). صنعت گردش‌گری بدون برنامه‌ریزی دقیق و توجه به قابلیت‌های بوم‌شناختی، محلی، فرهنگی و اجتماعی، برای هر منطقه مشکلاتی را در پی خواهد داشت. از سوی دیگر، نظام گردش‌گری برنامه‌ریزی شده و بی‌عیب به سمت استفاده مناسب از محیط زیست و منابع گوناگون محیطی، فرهنگی و تاریخی در منطقه پیش خواهد رفت (۵). روش استفاده از ماتریس SWOT یک ابزار برنامه‌ریزی، برای تشخیص عوامل اصلی و مؤثر بر رقابت پذیری و ادامه حیات تجاری می‌باشد.

تحلیل بر مبنای SWOT قبل از تدوین راهبرد انجام می‌شود. این تحلیل شامل اثرات کنونی (نقاط قوت و ضعف) و اثرات توسعه در آینده (فرصت‌ها و تهدیدها) در هر بخش یا هر نوع تجارت است (۶).

پیشینه تحقیق

عباسی شوازی و احمدی، در راستای مکان‌یابی و چگونگی توزیع پارک‌های منطقه یک شهر یزد پیشنهاد دادند، که می‌توان پارک‌های جدیدی را در این منطقه به وجود آورد، تا توزیع نامتعادل پارک‌ها در منطقه یک شهر یزد کم‌تر احساس شود (۷). وارثی و همکاران (۱۳۸۷)، مکان‌یابی فضای سبز شهر خرم‌آباد را مورد بررسی قرار داده و ایجاد فضای سبز مناسب را به صورت نقشه‌ای ارائه دادند (۸). زندی و جهانیان، با بررسی پتانسیل‌های مناطق کویری و بیابانی اطراف یزد، دریافتند به‌طور کلی اکوتوریسم با برنامه‌ریزی اصولی، انجام تحقیقات جامع و توجه به راهبردهای حاصل از الگوی تحلیل SWOT می‌تواند عاملی در جهت توسعه اقتصادی ملی و محلی کویرها به‌شمار آید (۹). رزاقیان و همکاران، با مقایسه درصدهای مربوط به میزان انطباق پارک‌های مورد بررسی‌شان با شاخص‌های تعریف شده نشان دادند که حتی در پارک‌هایی که اخیراً مورد بازبینی قرار گرفته‌اند و طراحی و اجرای طرح توسعه آن‌ها اخیراً توسط طراحان فضای سبز صورت گرفته نیز اصول پایداری رعایت نشده است و توجه عمیق‌تری را از سوی مدیریت شهری به منظور کنترل، هدایت و نظارت بر طرح‌ها در راستای میل به توسعه پایدار شهری و رعایت اصول اکولوژیک را می‌طلبد (۱۰). صادقی و همکاران، با ارزیابی توسعه اکوتوریسم استان کردستان دریافتند، با توجه به توان‌های بالای اکوتوریستی استان کردستان تاکنون استفاده زیادی از این قابلیت‌ها نشده و بسیاری از جاذبه‌های استان ناشناخته مانده است و در صورتی که به توسعه و بهسازی زیر ساخت‌های گردش‌گری استان اقدام نکرده، توسعه آتی گردش‌گری استان را با چالش‌های فراوانی

راهبردها باید به چه سمتی پیش برود و چه نوع استراتژی مهم‌تر و کارا تر می‌باشد. راهبردهای تعیین شده برای یک سیستم می‌تواند چهار جهت مختلف داشته باشد. این راهبردها می‌توانند تهاجمی، تدافعی، رقابتی و یا محافظه کارانه باشد. در مرحله آخر تعیین می‌شود که راهبردهای تعیین شده باید در قالب کدامیک از راهبردهای چهارگانه باشند تا روند بهبود سیستم یا منطقه در جهت این نوع راهبردها حرکت کند (۱۴). با توجه به دارا بودن ۲۴۹۰۰ هزار مترمربع فضای سبز تحت تملک شهرداری و سرانه ۱۰/۲ مترمربع در بیش از ۳۲۴ پارک، اعم از محلی، منطقه‌ای و شهری، از بین پارک‌های بزرگ مشهد، پارک جنگلی خورشید برای تحقیق انتخاب گردید. از نظر طبقه بندی طیف فرصت تفرجی (ROS) این پارک جزو نواحی پس کرانه شهری محسوب می‌شود، که با وجود فعالیت‌های انسانی هنوز بودن در یک محیط طبیعی احساس می‌شود.

معرفی محدوده مورد تحقیق

منطقه مورد مطالعه به نام پارک جنگلی خورشید (نه دره سابق) این منطقه بین ۳۶ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۱۸ دقیقه عرض شمالی و ۵۹ درجه و ۲۸ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۲۹ دقیقه طول شرقی واقع شده است. این پارک با مساحت بالغ بر ۴۰۰ هکتار از طرف شمال به ساخت و سازهای شهری، از طرف غرب و جنوب به ۷۶ متری کمربندی شهر و از طرف شرق به خیابان ۳۰ متری (امتداد بلوار هاشمیه) محدود شده است. این پارک یکی از پروژه‌های کمربند فضای سبز مشهد می‌باشد که در ارتفاعات آب و برق قرار دارد. پارک خورشید، اولین پارک مشهد است که در آن زمین فوتبال ساحلی و زمین والیبال ساحلی، با ابعاد استاندارد، ایجاد شده است و گفتنی است که روشنایی آلاچیق‌های این پارک از طریق سیستم‌های خورشیدی تأمین می‌گردد.

روبرو خواهد کرد (۱۱). لاهیجانیان و شیعه بیگی پارک ۸ شهریور شهر سمنان را با SWOT مورد ارزیابی و تحلیل قرار دادند و با توجه به نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها و تحلیل همه-جانبه برای بهبود وضعیت موجود پارک و ارائه خدمات بهتر به شهروندان راهکارهایی را پیشنهاد کردند که باعث رضایت‌مندی گردش‌گران شود (۱۲).

مواد و روش‌ها

در این تحقیق اطلاعات مورد نیاز از طریق اسناد موجود و مطالعات میدانی جمع‌آوری شده است و با بررسی مبانی نظری به معرفی پتانسیل‌های گردشگری پارک خورشید پرداخته شده است. لازم به توضیح است که جامعه آماری جهت تهیه آیت‌های ماتریس SWOT متشکل از عابران حاضر در پارک بود و امتیازها براساس نظرات تخصصی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان رشته مهندسی طبیعت به هریک از آن‌ها اختصاص یافت. بنابراین به منظور تعیین شاخص‌های کیفی پارک‌های شهری از منابع علمی داخلی و خارجی (کتاب، مقالات) بهره‌گیری شد. در این پژوهش راهکارهایی مطابق با توسعه پایدار مدنظر است و جنبه‌های مدیریت پایدار گردشگری در این پارک بر اساس تحلیل SWOT و تحلیل سلسه مراتبی، با در نظر گرفتن نقاط قوت و ضعف (عوامل درونی)، فرصت‌ها و تهدیدها (عوامل بیرونی) مورد بررسی قرار گرفته است.

مدل SWOT، مدلی از سری مدل‌های تصمیم‌گیری است که در جهت تعیین استراتژی و راهبرد بلند مدت یا کوتاه مدت و ایجاد تصمیمات بزرگ و کلیدی در باب مسایل و موضوعات مختلف، طراحی شده است (۱۳). کار این مدل به این صورت است که این نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدها محاسبه و تعیین شده و سپس با استفاده از این عوامل، در چهار بخش، راهبردهای مختلف و متنوع تعیین می‌شود و در نهایت تعیین می‌شود که روند

شکل ۱- تصویر محدوده‌ی پارک کوهستانی خورشید

Figure 1- The image of the Khorshid forest park

این عوامل منشاء داخلی داشته است، یعنی مستقیماً در محدوده خود پارک تأثیر گذار هستند. به دنبال تعیین نقاط قوت و ضعف که با بازدید از محدوده مورد مطالعه بدست می‌آید، حال باید فرصت‌ها و تهدیدهای موجود را شناسایی نمود که این عوامل به عنوان منشاء خارجی شناخته می‌شوند و پارامترهایی هستند که از خارج از محدوده پارک بر منطقه تأثیر گذار هستند که این عوامل نیز با بازدید و نظر کارشناسان متخصص لیست و شناسایی می‌گردند.

سالانه تعداد کثیری از گردشگران با توجه به تنوع جاذبه‌ها از این منطقه بازدید می‌کنند. ولی متأسفانه به دلیل نداشتن برنامه‌ریزی، گردشگران نتوانسته‌اند از بسیاری از جاذبه‌های منطقه استفاده نمایند. لذا با تراکم بیش از حد در مناطق سهل الوصول باعث تخریب این منطقه گشته‌اند. ضروری است که قبل از تخریب بیش از پیش منطقه با ارزیابی توان اکولوژیکی این منطقه از خطرات احتمالی آینده جلوگیری کرد. برای این امر ابتدا باید نقاط قوت موجود در پارک و به تبع آن نقاط ضعف پارک را لیست نمود که

جدول ۱- تشریح عوامل درونی پارک خورشید

Table 1-Explaining the Internal Factors of the Khorshid forest park

عوامل با منشأ داخلی	
عوامل مفید: قوت‌ها (S)	عوامل مضر: ضعف‌ها (W)
وجود راه‌های دسترسی مناسب به پارک در شمال، شرق و غرب منطقه برای شهروندان و گردشگران (S۱)	کمبود آب آبیاری در محل جهت فضاهای سبز مصنوعی ایجاد شده (W۱)
وجود مکان مناسب و فضای کافی جهت پارکینگ وسایل نقلیه (S۲)	عدم کنترل و مدیریت در جلوگیری از تخریب منطقه توسط گردشگران به علت وسعت زیاد (W۲)
قرارگیری در حاشیه شهر و محل مناسبی دور از آلودگی صوتی برای استراحت (S۳)	کوهستانی بودن منطقه و نبود راه‌های دسترسی مناسب (پیاده‌رو) (W۳)
وجود مکانی مناسب و وسیع برای تفریح، کوهپیمایی، پیاده‌روی و گذراندن اوقات فراغت شهروندان و گردشگران (S۴)	فقدان زیر ساخت‌های لازم اقامتی مناسب که در مواقع سرما و نزولات جوی نامناسب برای گردش است (W۴)

وجود زمین فوتبال و والیبال ساحلی برای گردشگران علاقه‌مند (S۵)	نیود امکانات رفاهی کافی نظیر تجهیزات آب و برق ، رستوران، کافی‌شاپ و ... (W۵)
وجود پرسنل حراست پارک برای برقراری امنیت (S۶)	فقدان سیستم مناسب جمع‌آوری زباله در سطح پارک (W۶)
وجود جاذبه‌های اکولوژی و طبیعت بکر و زیبایی جلوه شهر در شب و ایجاد احساس آرامش برای گردشگران (S۷)	عدم تبلیغات کافی و نبود تابلوهای راهنما و عدم برنامه‌ریزی برای گسترش صنعت طبیعت‌گردی در منطقه (W۷)

جدول ۲- تشریح عوامل خارجی پارک خورشید

Table2- Explaining the External Factors of the Khorshid forest park

عوامل با منشأ خارجی	
عوامل مفید: فرصت‌ها (O)	عوامل مضر: تهدیدها (T)
اشتغال‌زایی و کسب درآمد برای شهرداری و کسبه‌های مجاور منطقه (O۱)	بالا رفتن میزان تخریب و آلودگی‌های زیست محیطی در صورت عدم توجه به اصل طبیعت‌گردی پایدار (T۱)
منطقه‌ای مناسب برای ایجاد مکانی زیبا و شاخص برای گردشگری شهر مشهد به دلیل وسعت و تنوع زیستی (O۲)	انجام فعالیت‌های طبیعت‌گردی و گردشگری انبوه بدون در نظر گرفتن ظرفیت برد منطقه (ارزیابی اکولوژیکی و زیست محیطی) (T۲)
تدوین ضوابط و استانداردها برای بهره‌برداری هر چه بهتر صنعت طبیعت-گردی منطقه (O۳)	کاشت و معرفی گونه‌های غیربومی و به هم خوردن اکوسیستم منطقه (T۳)
توسعه راه‌های ارتباطی داخل پارک برای کنترل تردد وسایل نقلیه برای به حداقل رساندن تغییر و تخریب منطقه (O۴)	محلّی برای تجمع هنجار شکنان اجتماعی (T۴)
برطرف کردن نیازمندی‌های گردشگران با استفاده از فراهم کردن امکانات رفاهی با کیفیت عالی در پارک (O۵)	دسترسی کنترل نشده به داخل سایت پارک توسط موتور سیکلت‌ها و وسایل نقلیه (T۵)
حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی پارک و تلاش در جهت کاهش اثرات منفی (O۶)	به وجود آمدن ساختارهای ناموزون و ناهماهنگ با منظر پارک (T۶)
ایجاد کاربری‌های متفاوت در جهت جذب شهروندان و گردشگران (O۷)	تراکم کم پوشش گیاهی ، شیب و اختلاف ارتفاع و غلبه سطح خاک بدون پوشش گیاهی ارزش مطلوبی از نظر گردشگران ایجاد نمی‌کند (T۷)

با قرار دادن عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) در مقابل عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)، ماتریسی به صورت جدول ۳ تشکیل می‌شود که ارتباط هر آیتم به آیتم مربوطه مشخص شده است. حال با تلفیق این عوامل با یکدیگر می‌توان در جهت بهبود و رفع عوامل مضر و تقویت عوامل مفید گام برداشت که این تلفیق‌ها خطرناک بودن عوامل مضر را به وضوح نمایان می‌سازد و از طرفی عوامل مفید که باید بیش‌تر مورد توجه قرار گیرد نیز مشخص خواهد گردید.

در جدول ۱ عوامل با منشأ داخلی، یعنی نقاط قوت و ضعف موجود در پارک استخراج و لیست گردیده است، همچنین در جدول ۲ عوامل خارجی تأثیرگذار بر پارک نیز لیست شده است. جداول ۱ و ۲ برای تشکیل ماتریس SWOT بکار گرفته می‌شود و با امتیازدهی به هر آیتم میزان برتری نقاط قوت به ضعف یا فرصت‌ها به تهدیدها در پارک مشخص شده و سپس برای رفع یا تقویت آن‌ها راهکارهایی ارائه می‌گردد.

جدول ۳- تشکیل ماتریس نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌های گردشگری در پارک خورشید مشهد

Table 3- Formation of the SWOT matrix of the tourism in Khorshid forest park

نقاط ضعف (W)							نقاط قوت (S)							ماتریس نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای صنعت گردشگری در پارک خورشید	
W _۷	W _۶	W _۵	W _۴	W _۳	W _۲	W _۱	S _۷	S _۶	S _۵	S _۴	S _۳	S _۲	S _۱		
-	-	-	-	-	-	-	*	-	*	*	-	*	*	O _۱ : اشتغال‌زایی و کسب درآمد برای شهرداری و کسبه‌های مجاور منطقه	
*	-	-	-	*	-	-	*	*	-	*	*	*	*	O _۲ : منطقه‌ای مناسب برای ایجاد مکانی زیبا و شاخص برای گردشگری شهر مشهد به دلیل وسعت و تنوع زیستی	
*	*	-	*	-	*	*	*	-	-	*	*	-	-	O _۳ : تدوین ضوابط و استانداردها برای بهره‌برداری هرچه بهتر صنعت طبیعت گردی منطقه	
-	*	-	-	*	*	-	*	-	-	*	-	*	-	O _۴ : توسعه راه‌های ارتباطی داخل پارک برای کنترل تردد وسایل نقلیه برای به حداقل رساندن تغییر و تخریب منطقه	
*	-	*	*	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	O _۵ : برطرف کردن نیازمندی‌های گردشگران با استفاده از فراهم کردن امکانات رفاهی با کیفیت عالی در پارک	
-	*	-	*	-	*	*	*	*	-	*	-	*	-	O _۶ : حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی پارک و تلاش در جهت کاهش اثرات منفی	
-	-	*	*	-	-	-	-	-	*	*	-	*	*	O _۷ : ایجاد کاربری‌های متفاوت در جهت جذب شهروندان و گردشگران	
-	*	-	-	*	*	-	*	-	-	*	-	*	-	T _۱ : بالا رفتن میزان تخریب و آلودگی‌های زیست محیطی در صورت عدم توجه به اصل طبیعت‌گردی پایدار	
-	-	-	-	*	*	-	*	-	-	*	-	-	-	T _۲ : انجام فعالیت‌های طبیعت‌گردی و گردشگری انبوه بدون در نظر گرفتن ظرفیت برد منطقه (ارزیابی اکولوژیکی و زیست محیطی)	
-	-	-	-	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-	T _۳ : کاشت و معرفی گونه‌های غیربومی و به هم خوردن اکوسیستم منطقه	
-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	*	-	*	T _۴ : محلی برای تجمع هنجار شکنان اجتماعی	
-	-	-	-	*	*	-	*	-	-	-	*	-	*	T _۵ : دسترسی کنترل نشده به داخل سایت پارک توسط موتور سیکلت‌ها و وسایل نقلیه	
-	-	*	*	-	-	-	*	-	*	-	*	-	-	T _۶ : به وجود آمدن ساختارهای ناموزون و ناهماهنگ با منظر پارک	
*	-	-	-	-	*	*	*	-	-	*	*	-	-	T _۷ : تراکم کم پوشش گیاهی، شیب و اختلاف ارتفاع و غلبه سطح خاک بدون پوشش ارزش مطلوبی از نظر گردشگران ایجاد نمی‌کند.	

فرصت‌ها (O)

تهدیدها (T)

تلفیق ضعف‌ها با فرصت‌ها

- (۱) نبود راه‌های دسترسی مناسب در داخل سایت با توجه به مناسب بودن منطقه برای گردش‌گری به دلیل وسعت و تنوع زیستی
- (۲) بر طرف کردن نیازمندی‌های گردش‌گران با توجه به نبود زیر ساخت‌های رفاهی در پارک
- (۳) توان پارک برای جذب گردش‌گران با توجه به عدم تبلیغات کافی و نبود امکانات رفاهی مناسب
- (۴) حفاظت از اکوسیستم طبیعی و کاهش اثرات منفی زیست محیطی با توجه به نبود سیستم مناسب جمع‌آوری زباله در پارک
- (۵) ایجاد کاربری‌های متفاوت برای جذب گردش‌گر با توجه به عدم وجود زیر ساخت اقامتی و رفاهی در پارک

تلفیق ضعف‌ها با تهدیدها

- (۱) بالا رفتن تخریب طبیعت و آلودگی زیست محیطی توسط گردش‌گران، با توجه به کوهستانی بودن پارک و عدم وجود سیستم مناسب جمع‌آوری زباله
- (۲) انجام فعالیت‌های طبیعت‌گردی و گردش‌گری انبوه بدون در نظر گرفتن ظرفیت برد تفریحی پارک با توجه به عدم راه‌های دسترسی مناسب (پیداه‌رو) در داخل پارک
- (۳) تراکم کم پوشش گیاهی و عدم مطلوبیت کافی توسط گردش‌گران و از طرفی عدم تبلیغات کافی در جهت جذب گردش‌گر
- (۴) بوجود آمدن ساختارهای ناموزون با منظر پارک با توجه به نبود زیر ساخت‌های لازم رفاهی در پارک
- همان‌طور که قبلاً اشاره شد از تلفیق عوامل با یکدیگر می‌توان به چگونگی شدت و اهمیت عوامل مضر و عوامل مفید پی برد که به دنبال آن می‌توان راهکارهایی برای رفع یا ارتقای سطح آن‌ها ارائه نمود. حال با توجه به عوامل بدست آمده از تلفیق عوامل ماتریس SWOT می‌توان معیارهای رقابتی را برای بهبود وضعیت کنونی پارک پیشنهاد نمود.

با توجه به تشکیل ماتریس نقاط قوت، ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها در جدول ۳، حال با تلفیق عوامل درونی با عوامل خارجی در پارک خورشید می‌توان نتایج ذیل را استخراج نمود.

نتایج حاصل از مطالعات پارک به روش SWOT

تلفیق قوت‌ها با فرصت‌ها

- (۱) اشتغال‌زایی برای کسبه‌ی مجاور با توجه به وجود راه‌های دسترسی مناسب به پارک و فضای پارکینگ مناسب
- (۲) منطقه‌ای مناسب برای گردش‌گری به دلیل وسعت و تنوع زیستی با توجه به دسترسی مناسب و فضای پارکینگ مناسب
- (۳) محلی مناسب برای استراحت گردش‌گران با توجه به قرارگیری در حاشیه شهر و دور از آلودگی صوتی
- (۴) محلی مناسب رای پیداه‌روی، کوهپیمایی و گذراندن اوقات فراغت با توجه به منظره‌ی زیبا و بکر پارک
- (۵) ایجاد کاربری‌های متفاوت در جهت جذب گردش‌گر با توجه به وجود زمین فوتبال و والیبال ساحلی
- (۶) تدوین ضوابط و استانداردها برای بهره‌برداری هر چه بهتر صنعت طبیعت‌گردی با توجه به جاذبه‌های اکولوژی و طبیعت بکر و ایجاد احساس آرامش برای گردش‌گران

تلفیق قوت‌ها با تهدیدها

- (۱) افزایش تخریب طبیعت منطقه و آلودگی محیط زیست با توجه به وسعت و تنوع زیستی برای جذب گردش‌گر
- (۲) محل مناسب برای تجمع هنجار شکنان با توجه به راه دسترسی مناسب و قرارگیری در حاشیه شهر
- (۳) دسترسی کنترل نشده توسط موتور سیکلت‌ها به داخل سایت بدلیل وسعت زیاد منطقه
- (۴) تراکم کم پوشش گیاهی منطقه و عدم مطلوبیت از نظر گردش‌گران با توجه به توان بالای منطقه برای گردش‌گری

معیارهای رقابتی

(۱۵). امروزه در کلان شهرها به دلیل گسترش شهرها و ترافیک مسیرها، نزدیک کردن محل کار و زندگی و تأمین مایحتاج و تفریح در یک نقطه حایز اهمیت بوده تا بتوان ترافیک و مشکلات راه‌های ارتباطی را تا حد زیادی حل نمود.

الف. اقتصادی و اجتماعی: محل‌های تفریحی می‌تواند منبع درآمدی برای شهر در صورت جذب گردشگر، محسوب شود. مکان‌های عمومی نیز باید امنیت کافی از نظر اجتماعی داشته باشد.

ب. فرهنگی و آموزشی: برای بالا رفتن سطح کیفیت و رفاهی پارک‌ها باید مواردی را مدنظر قرار داد مانند: توجه به نیاز و خواست گردشگران از فضاهای موجود، آموزش فرهنگ استفاده از مناطق تفریحی، آموزش‌های حفظ محیط زیست، ایجاد پیوند بین انسان و طبیعت مورد استفاده و تأمین نیازهای گذران اوقات فراغت.

ج. زیست محیطی: هر مکان تفریحی و تفریحی نیاز به رعایت مسایل زیست محیطی دارد. حال در پارک‌های بزرگ که حفظ محیط زیست به علت وسعت زیاد کار مشکلی است، باید به گونه‌ای مدیریت صورت پذیرد که گردشگران خود نسبت به حفظ محیط زیست منطقه اهمیت دهند.

در فلوجارت فوق معیارهای عمده لیست، سپس نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها مطابق با معیارهای عمده طبقه بندی شده و معیارهای رقابتی متناسب با معیارهای عمده در زیر گروه خود قرار گرفتند تا سازمان مسئول برای اجرای معیار رقابتی مشخص گردد. حال در زیر با امتیاز دهی پارامترهای نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید به تحلیل آن‌ها پرداخته می‌شود.

سازمان‌ها می‌کوشند تا با استفاده از نقاط قوت موجود در پارک برای جلوگیری از تاثیرات منفی تهدیدات خارجی بر سازمان، تمهیداتی را در پیش بگیرند تا تهدیدات را کم یا از بین ببرند. لذا معیارهای پیشنهادی ذیل می‌تواند در رفع تهدیدات تا حدودی موثر باشد.

- ST1: برگزاری تورهای گردشگری و اردوهای دانشجویی و دانش‌آموزی، برای شناسایی پارک به گردشگران و جذب گردشگر

- ST2: استفاده از نوازندگان به منظور اجرای موسیقی سنتی و بومی، برای گذراندن اوقات شاد برای گردشگران

- ST3: ایجاد راه‌های دسترسی مناسب در داخل پارک برای بهبود تردد و مطلوبیت بهتر برای گردشگران

- ST4: تلاش در جهت بهبود پوشش گیاهی برای ایجاد منطقه‌ای سرسبز و ایجاد محیطی طبیعی و زیبا

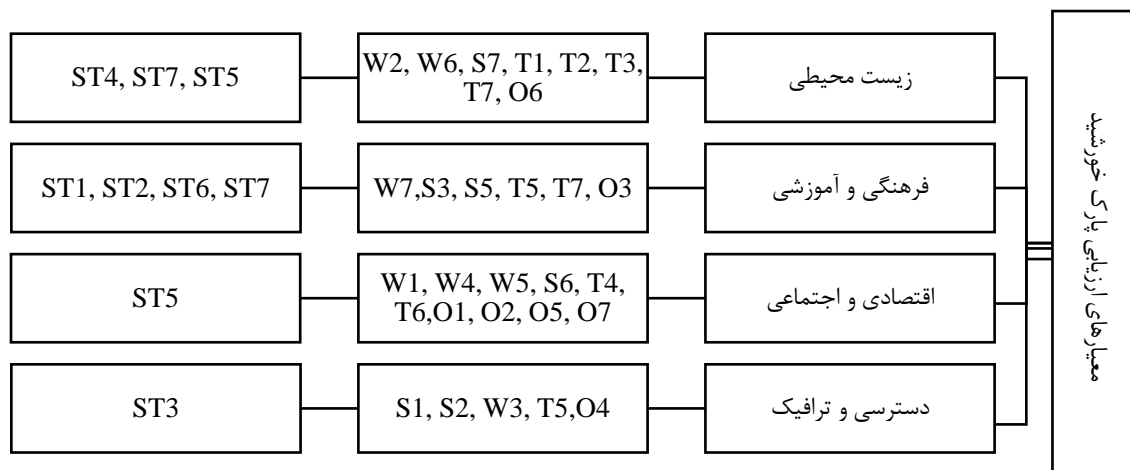
- ST5: ایجاد زیرساخت‌های لازم برای رفع نیازهای گردشگران نظیر رستوران، کافی شاپ، موادغذایی و ...

- ST6: برگزاری مسابقات فوتبال و والیبال ساحلی برای شناساندن بیش‌تر منطقه به همشهریان و گردشگران

- ST7: برگزاری تورهای کوهنوردی با توجه به توان بالای پارک و وسعت منطقه برای بالا بردن گردشگر در پارک

معیارهای عمده‌ی ارزیابی پارک خورشید

دسترسی و ترافیک: راه‌ها، مهم‌ترین عامل ارتباط فضاها و کاربری‌های مختلف شهری به یکدیگر به‌شمار می‌آید. شبکه راه‌های شهری ارتباط محسوسی با نوع کاربری‌ها دارد، زیرا نحوه توزیع کاربری‌ها است که مسأله دسترسی را بین آن‌ها مطرح می‌سازد

شکل ۲- ارتباط عوامل عمده با عوامل داخلی، خارجی و معیارهای رقابتی

Figure 2- Relationship of the major factors with internal, external factors and competitive criteria

امتیاز آن ضرب شده است. در ماتریس عوامل داخلی نمره نهایی هر یک از عوامل (قوت‌ها و ضعف‌ها) بیش‌تر باشد نشان دهنده برتری نقاط قوت نسبت به ضعف‌ها و بر عکس برتری نقاط ضعف نسبت به قوت‌ها خواهد بود. این نتایج در مورد عوامل خارجی نیز صادق خواهد بود.

امتیازدهی عوامل درونی و خارجی موجود در پارک بر اساس نظر کارشناسی، کارشناسان متخصص و بر اساس جدول ۴ تنظیم گردیده است، که با توجه به اهمیت هر عامل امتیازها از خیلی ضعیف یا ضعف اساسی تا خیلی خوب یا قوت بالای عامل تعیین شده است. برای تعیین نمره‌ی نهایی هر عامل، وزن هر عامل بر

جدول ۴- مقدار امتیازدهی عوامل

Table 4- Scoring the factor

خیلی خوب	خوب	متوسط	ضعیف	خیلی ضعیف	نحوه امتیازدهی پارامترهای تحقیق
۵	۴	۳	۲	۱	

جدول ۵- وزن دهی عوامل داخلی بر اساس نظر متخصصان

Table 5- Weighting of the internal factors according to experts

امتیاز وزن دار	امتیاز وضع موجود (۱-۵)	وزن	عوامل داخلی
نقاط قوت (S)			
۱	۵	۰/۲	S۱ وجود راه‌های دسترسی مناسب به پارک در شمال، شرق و غرب منطقه برای شهروندان و گردش‌گران
۱	۵	۰/۲	S۲ وجود مکان مناسب و فضای کافی جهت پارکینگ وسایل نقلیه
۰/۶۴	۴	۰/۱۶	S۳ قرارگیری در حاشیه شهر و محل مناسبی دور از آلودگی صوتی برای استراحت
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	S۴ وجود مکانی مناسب و وسیع برای تفریح، کوهپیمایی، پیاده‌روی و گذراندن اوقات فراغت شهروندان و گردش‌گران
۰/۳۶	۳	۰/۱۲	S۵ وجود زمین فوتبال و والیبال ساحلی برای گردش‌گران علاقه‌مند
۰/۶۴	۴	۰/۱۶	S۶ وجود پرسنل حراست پارک برای برقراری امنیت
۰/۱۶	۲	۰/۰۸	S۷ وجود جاذبه‌های اکولوژی و طبیعت بکر و زیبایی جلوه شهر در شب و ایجاد احساس آرامش برای گردش‌گران
۳/۹۶	---	۱	مجموع
نقاط ضعف (W)			
۰/۴۲	۳	۰/۱۴	W۱ کمبود آب آبیاری در محل جهت فضاهای سبز مصنوعی ایجاد شده
۱/۲	۵	۰/۲۴	W۲ عدم کنترل و مدیریت در جلوگیری از تخریب منطقه توسط گردش‌گران به علت وسعت زیاد
۰/۴۲	۳	۰/۱۴	W۳ کوهستانی بودن منطقه و نبود راه‌های دسترسی مناسب (پیاده‌رو)
۰/۰۵	۱	۰/۰۵	W۴ فقدان زیرساخت‌های لازم اقامتی مناسب که در مواقع سرما و نزولات جوی نامناسب برای گردش است.
۰/۲	۲	۰/۱	W۵ نبود امکانات رفاهی کافی نظیر تجهیزات آب و برق، رستوران، کافی‌شاپ و ...
۰/۷۶	۴	۰/۱۹	W۶ فقدان سیستم مناسب جمع‌آوری زباله در سطح پارک
۰/۴۲	۳	۰/۱۴	W۷ عدم تبلیغات کافی و نبود تابلوهای راهنما و عدم برنامه‌ریزی برای گسترش صنعت طبیعت‌گردی در منطقه
۳/۴۷	---	۱	مجموع

جدول ۶- وزن‌دهی عوامل خارجی بر اساس نظر متخصصان

Table 6- Weighting of the external factors according to experts

امتیاز وزن‌دار	امتیاز وضع موجود (۱-۵)	وزن	عوامل خارجی
فرصت‌ها (O)			
۰/۲	۲	۰/۱	O۱ اشتغال‌زایی و کسب درآمد برای شهرداری و کسبه‌های مجاور منطقه
۱/۲	۵	۰/۲۴	O۲ منطقه‌ای مناسب برای ایجاد مکانی زیبا و شاخص برای گردش‌گری شهر مشهد بدلیل وسعت و تنوع زیستی
۰/۷۶	۴	۰/۱۹	O۳ تدوین ضوابط و استانداردها برای بهره‌برداری هر چه بهتر صنعت طبیعت‌گردی منطقه
۰/۷۶	۴	۰/۱۹	O۴ توسعه راه‌های ارتباطی داخل پارک برای کنترل تردد وسایل نقلیه برای به حداقل رساندن تغییر و تخریب منطقه
۰/۰۵	۱	۰/۰۵	O۵ برطرف کردن نیازمندی‌های گردش‌گران با استفاده از فراهم کردن امکانات رفاهی با کیفیت عالی در پارک
۰/۴۲	۳	۰/۱۴	O۶ حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی پارک و تلاش در جهت کاهش اثرات منفی
۰/۲	۲	۰/۱	O۷ ایجاد کاربری‌های متفاوت در جهت جذب شهروندان و گردش‌گران
۳/۵۹	---	۱	مجموع
تهدیدها (T)			
۰/۸	۴	۰/۲	T۱ بالا رفتن میزان تخریب و آلودگی‌های زیست محیطی در صورت عدم توجه به اصل طبیعت‌گردی پایدار
۱/۲۵	۵	۰/۲۵	T۲ انجام فعالیت‌های طبیعت‌گردی و گردش‌گری انبوه بدون در نظر گرفتن ظرفیت برد منطقه (ارزیابی اکولوژیکی و زیست محیطی)
۰/۲	۲	۰/۱	T۳ کاشت و معرفی گونه‌های غیربومی و به هم خوردن اکوسیستم منطقه
۰/۴۵	۳	۰/۱۵	T۴ محلی برای تجمع هنجارشکنان اجتماعی
۰/۲	۲	۰/۱	T۵ دسترسی کنترل نشده به داخل سایت پارک توسط موتور سیکلت‌ها و وسایل نقلیه
۰/۰۵	۱	۰/۰۵	T۶ به وجود آمدن ساختارهای ناموزون و ناهماهنگ با منظر پارک
۰/۴۵	۳	۰/۱۵	T۷ تراکم کم پوشش گیاهی، شیب و اختلاف ارتفاع و غلبه سطح خاک بدون پوشش گیاهی ارزش مطلوبی از نظر گردش‌گران ایجاد نمی‌کند.
۳/۴	---	۱	مجموع

امتیاز دهی معیارهای اساسی (عمده) به روش AHP

معیارها از بین امتیازهای اختصاص داده شده میانگین حساب و امتیاز دهی صورت گردید.

امتیازهای معیارها از ۱ تا ۶ در نظر گرفته شد. بر اساس پرسش-نامه‌های پر شده توسط نظر کارشناسان متخصص برحسب اهمیت

جدول ۷- ماتریس مقایسه زوجی معیارهای دسته یک

Table 7- Coupling Comparison Matrix of Type 1 Criteria

معیار	دسترسی و ترافیک	اقتصادی و اجتماعی	فرهنگی و آموزشی	زیست محیطی
دسترسی و ترافیک	۱	۰/۷	۲	۰/۸
اقتصادی و اجتماعی	۱/۵	۱	۳	۱/۲
فرهنگی و آموزشی	۰/۵	۰/۳	۱	۰/۴
زیست محیطی	۱/۲۵	۰/۸	۲/۵	۱
مجموع	۴/۲۵	۲/۸	۸/۵	۳/۴

باید. سپس توسط روش وزن دهی صورت گرفت و با توجه به امتیازهای بدست آمده اهمیت معیارها به صورت نزولی دارای اهمیت خواهد بود.

پس از اختصاص امتیاز به معیارها باید امتیازها با تقسیم بر مقدار متوسط، نرمال گردد، تا خطاهای کارشناسی تا حد امکان کاهش

جدول ۸- نرمال شده مقادیر ماتریس زوجی معیارهای دسته یک و وزن هر معیار

Table 8- Normalized values of pairwise matrices of Type 1 and weight of each criterion

معیار	دسترسی و ترافیک	اقتصادی و اجتماعی	فرهنگی و آموزشی	زیست محیطی	وزن معیار
دسترسی و ترافیک	۰/۲۳	۰/۲۵	۰/۲۳	۰/۲۳	۰/۲۳۵
اقتصادی و اجتماعی	۰/۳۵	۰/۳۶	۰/۳۵	۰/۳۵	۰/۳۵۲
فرهنگی و آموزشی	۰/۱۲	۰/۱۱	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۱۱۸
زیست محیطی	۰/۳	۰/۲۸	۰/۳	۰/۳	۰/۲۹۵

بحث و نتیجه گیری

برد اکولوژیکی پارک باعث تخریب طبیعت پارک و افزایش اثرات منفی زیست محیطی خواهد شد. با توجه به جمع نمرات حاصل از جمع نهایی عوامل داخلی مشاهده شد که وزن نقاط قوت (با وزن نهایی ۳/۹۶) بیشتر از نقاط ضعف حاصل گردیده است، که این امر نشان می دهد که نقاط قوت پارک از نقاط ضعف آن بیشتر بوده و همچنین فرصت های موجود (نظیر وجود منطقه ای مناسب برای ایجاد مکانی زیبا و شاخص برای گردشگری شهر مشهد به دلیل وسعت و تنوع زیستی با وزن ۱/۲) از تهدیدات آن بیشتر بوده که با

کوهستان پارک خورشید با توجه به وسعت و تنوع زیستی و قرار گیری در حاشیه شهر مشهد مقدس از توان بالایی جهت جذب انواع گردشگر اعم از طبیعت گرد، کوهنورد، گردشگران ماجراجو برخوردار می باشد. یکی از عواملی که باعث متمایز ساختن این پارک از دیگر پارک های مشهد می شود، وسعت زیاد منطقه و قرار گیری در حاشیه مشهد و دور از ترافیک های شهر است. همانطور که مشهود است افزایش صنعت گردشگری و طبیعت گردی باعث رشد اقتصادی محلی و ایجاد اشتغال در پارک خواهد شد، البته باید توجه داشت که طبیعت گردی انبوه بدون در نظر گرفتن توان

4. Hebrig, P. & O'Hara, B., 1997, Ecotourism: A Guide for Marketers, European Business review, Volume 97, Number 5.
5. Edgell, D., DelMastro, A., Maria, S., Ginger, R., Swanson, J., 2008, Tourism Policy and Planning Yesterday, Today and Tomorrow, First Edition, London.
6. Karbasi, A., 2007, Strategic Management in the Environment, Kavosh Ghalam Publications. (In Persian)
7. Abbasi Shavazi, M. & Ahmadi, Z., 2011, Spatial Distribution Analysis and Location Parks Analysis of Yazd City Parks Using GIS, Journal of Humanities Research in Role of the World, Volume 5, Issue 1, Spring. (In Persian)
8. Varesi, h & et al, urban green area site selection with using geographical information system (case study: khoram abad city), geographic and regional development magazine, number 10, Mashhad, 2009.
9. Zandi, E., Jahanian, M., 2010 Investigation of Ecotourism Potentials of Desert and Desert Areas of Yazd Province Using SWOT Analysis Model, Journal of Human Geography Research, no.74 (In Persian)
10. Razakian, F., 2012, Ecological Analysis of Urban Parks (Case Study: Mashhad), Journal of Environmental Studies, Thirty-Eighth Year, Number 2. (In Persian)
11. Sadeghi, L., 2012, Evaluation of Ecotourism Development in Kurdistan Province by SWOT Strategic Model, Second National Conference on Regional Planning Focusing on استفاده از فرصت‌ها و قوت‌های موجود می‌توان در جهت بهتر شدن اوضاع کنونی پارک کوشید تا رضایت‌مندی گردشگران را بیش از پیش فراهم نمود. از تحلیل سلسله مراتبی (AHP) معیارهای عمده (دسترسی و ترافیک، اقتصادی و اجتماعی، فرهنگی و آموزشی و زیست محیطی) دریافت شد که مسایل اقتصادی و اجتماعی (با وزن ۰/۲۹۵) از اهمیت بالاتری در پارک برخوردار است که خود می‌تواند به‌عنوان یک عامل محدود کننده در اجرای برنامه‌های زیر ساختی در پارک که مستلزم هزینه زیاد است باشد. از طرفی صنعت گردشگری پارک، می‌تواند به‌عنوان منبع درآمدی برای شهرداری منطقه و سازمان‌های مربوطه تلقی گردد. در پایان براساس محاسبات انجام‌شده و تحلیل ماتریس SWOT گسترش گردشگری و طبیعت‌گردی در پارک به نفع ارتقای سطح بهره‌برداری پایدار از پارک خواهد بود که می‌تواند این منطقه را به‌عنوان یکی از قطب‌های طبیعت‌گردی مشهد مقدس تبدیل کند که خود مستلزم بکارگیری برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه بر اساس معیارهای عمده خواهد بود.

منابع

1. Karimzadegan, H., Foundations of Environmental Economics, 2003, Naghsh Mehr Publications, Tehran. (In Persian)
2. Mousavi poor, S., 2006, Economic Survey of Ecotourism Development Plan in Kavir National Park in Semnan Province, Dissertation in Master Science, Shiraz University, Agriculture College, Management of desert regions.
3. Mafi, E. & Saghaei, M., 2004, A Combined Model for Spatial Development of Rural Tourism, Journal of Geography and Regional Development, No. 2, Ferdowsi University of Mashhad. (In Persian)

- Emphasis on Urban and Regional Planning", Modern Science Publishing, Yazd, Iran. (In Persian)
14. Hadiani, Z., 2012, Strategic Planning of Tourism Development by SWOT Method (Case Study: Shiraz City), Volume 23, Number 3. (In Persian)
15. Pourmohammadi, M. R., 2008, Urban Land Use Planning, Post Publications, Tehran. (In Persian)
- Regional Planning, Sanandaj Islamic Azad University, Sanandaj, Iran. (In Persian)
12. Lahijanlian, A. & Shia Beigi, S., 2011, Evaluation and Analysis of Urban Parks Using SWOT Tool and Presenting Appropriate Model (Case Study of Semnan City-Shahrivar Park), Journal of Environmental Science and Technology, Volume 13, Issue 1. (In Persian)
13. Hekmatnia, H., Mousavi, M., 2006, Model Application in Geography with